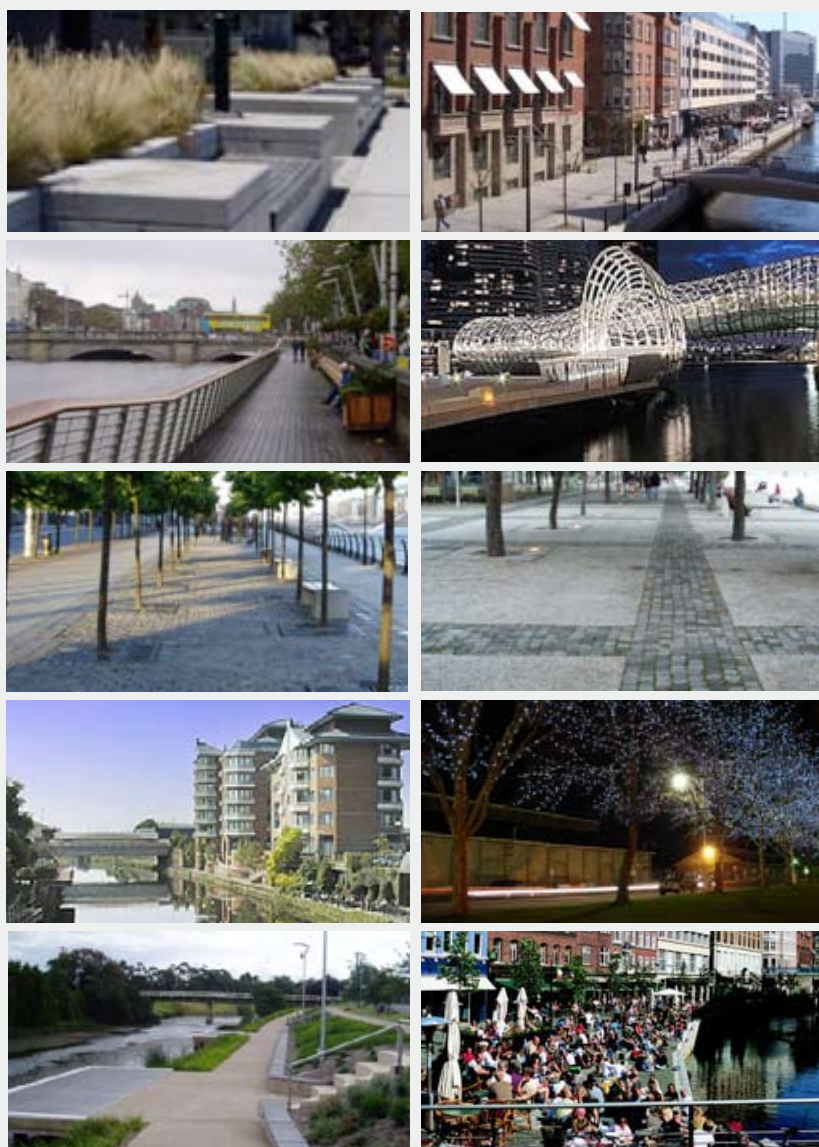

potreba za **Urbaničkim** **dizajnom** na Kosovu

Pretvaranje mesta u mesta

Uvod

Opštinski i urbanistički planovi razvoja su hitno potrebni da bi usmeravali urbani i seoski razvoj na Kosovu. Za pretvaranje ovih strateških planova u stvarne intervencije koje poboljšavaju urbano okruženje potreban je i detaljan urbanistički dizajn i predlozi za oblikovanje okoline. Lajpciška povelja o održivim evropskim gradovima (ministri za prostorno planiranje EU, maj 2007. godine), smatra "...da je stvaranje i obezbeđivanje prostora visokog kvaliteta od ključne važnosti za jačanje konkurentnosti evropskih gradova". Ovaj letak posmatra ovu izjavu iz perspektive Kosova – zbog čega je ona validna ovde koliko i bilo gde drugde u Evropi i šta ona znači. U prethodnim godinama bili smo svedoci brzog rasta stanovništva kosovskih gradova i naselja, najviše u Prištini koja je udvostručila svoju veličinu od kraja sukoba. Fizička promena odvijala se paralelno sa socijalnim preokretom pošto je sa urbanizacijom došlo do erozije tradicionalnih klanovskih i porodičnih veza. Infrastruktura, kao što su putevi, otvoreni prostori i škole, kao i vodovod, kanalizacija i struja, pokušavala je da se izbori sa zahtevima sve više ljudi sa sve većim očekivanjima. Ovi zahtevi i očekivanja podstiču konkurenciju za prostor u gradu, pri čemu je želja da se olakša lična mobilnost visoko na dnevnom redu većine kreatora odluka. Možda su jedan od glavnih odraza ovoga ulice u Prištini i drugim gradovima na Kosovu koje su zakrčene saobraćajem koji zauzima skoro sva prostor između zidova zgrada. Sliku upotpunjuju isprekidani trotoari puni rupa, blokirani parkiranim vozilima, kao i malo pejzažnog prostora, što obeshrabruje bilo kakvu drugu namenu tih prostora osim za vozila koja se kreću kroz njih. Ovo je glavno pitanje kada se zna da ulice i otvoreni prostori prosečno čine oko 20% većine gradova. One su glavni forum za društvenu interakciju, one povezuju mesta do kojih moramo da stignemo da bi smo ostvarili naše potrebe (škola, posao, ambulanta, prodavnice itd.) i predstavljaju perspektivu iz koje stičemo mnoga naša svakodnevna iskustva.

Urbanistički dizajn: izazov

Urbanistički dizajn pokušava da omogući ljudima da dobiju više od svog okruženja. Promena gore opisanog nezdravog odnosa zahteva projektovanje zgrada i prostora u gradovima na način koji će pomiriti suprotstavljene zahteve i omogućiti ljudima da ostvare široki krug svojih potreba. Ovo će omogućiti ljudima da iskuju nove međusobne veze i veze sa svojim okruženjem, i moglo bi da pomogne da se negativni uticaji društvene isključivosti, ekonomske krhkosti i fizičkog uništenja drže po strani. Urbanistički dizajn pokušava da stvori mesta sa značenjem za ljude koji ih nastanjuju, da pruži ljudima mogućnosti da rade stvari koje im trebaju, da uživaju u dobrom kvalitetu života. Ipak, definisanje potreba ljudi nije uvek lak zadatak. Potrebe ljudi kao pojedinaca i kao zajednice se značajno razlikuju. Verovatno se one menjaju vremenom i između ljudi.

Na ono što je nekome potrebno u bilo kom trenutku utiče pol, starost, vaspitanje, iskustvo, vrednosti, pa čak i vreme dana. Projektovanje mesta koja su relevantna za svakoga znači projektovanje mesta koja mogu da budu korišćena na više različitih načina od strane više ljudi. Urbani prostor je suviše dragocen da bi bio namenjen samo za jednu namenu. U urbanističkom dizajnu, kao i u prirodi, najbolje se izbegava monokultura. Dobar dizajn ne košta značajno više, niti je potrebno duže vreme da bi bio realizovan, od lošeg dizajna. Poželjnost ostvarivanja ovih ciljeva za Kosovo je očevidna, ali obim u kojem će oni biti ostvareni zavisi od dva ključna faktora. Možda je najbitinija mogućnost da se izgradi kultura

urbanističkog dizajna. Svi mi utičemo na kvalitet našeg okruženja, od gradonačelnika i planera koji donose velike odluke, pa do ljudi koji prolaze ulicom čiji osmeh ili smeh u trenutku obasja prostor, ili pojedinca koji baca smeće na ulicu ili parkira kola na trotoar. Postizanje da ljudi poštuju zajednički prostor, da prepoznaju svoj doprinos životima ljudi i davanje demokratskog mandata gradovima da prave poboljšanja i plaćaju za njih, su od suštinske važnosti. Ovo može da izgleda kao veliki zahtev, ali su vizionarska liderstva i koordinisani programi informisanja, obrazovanja i javnih radova promenili kulturu gradova (i doveli do ekonomske koristi) u veoma različitim mestima kao što su Bogota u Kolumbiji, Kopenhagen u Danskoj, Melburn u Australiji i Tirana u Albaniji.

Drugo, i veoma mnogo povezano sa prvom tačkom, je razvoj jedinstvenog kosovskog osećaja za urbanistički dizajn. Na kraju krajeva, uvoz urbanističkih dizajnera iz inostranstva nije održiv, bez obzira koliko su oni dobri dizajneri. Pored nekih osnovnih pravila koja se odnose na pristupačnost, komfor i bezbednost, ono što je 'dobro' u velikoj meri zavisi od kulturnih specifičnosti. Ljudi koji najbolje mogu da shvate takav osećaj za mesto su ljudi koji su svakodnevno na tom mestu. Ako ovakve promene budu napravljene, gradovi i naselja na Kosovu mogu da postanu mesta u kojima će novourbanizovani ljudi imati bolju priliku da napreduju i ostvare svoj potencijal. To je suštinski deo izvlačenja maksimuma iz najdragocenijeg blaga Kosova: njegovih ljudi i pružajući im pomoć da

Šta je pravljenje mesta?

Pravljenje mesta je cilj urbanističkog dizajna. To je naziv za proces dizajniranja koji teži da omogući ljudima koji žive u gradovima da dobije više od svog okruženja. Više mogućnosti da dobiju od svoje oblasti, više mogućnosti da sreću ljude, više mogućnosti da uče, da rastu, da se izraze, uživaju u lepoti i budu potaknuti, inspirisani i povezani međusobno i sa svojim dokruženjem.

Pravljenje mesta to radi intervencijama u javnom carstvu u cilju stvaranja mesta koja olakšavaju interakciju ljudi, međusobno i sa okruženjem, na način na koji mogu da ostvare više svojih potreba nego što bi u suprotnom bio slučaj. Drugim rečima, pravljenje mesta pokušava da omogući ljudima da uživaju u 'mestima' u kojima će radije biti, nego u 'prostorima' kroz koje će prolaziti.

Prostori omogućavaju ljudima da urade suštinske stvari koje predstavljaju goli minimum funkcionalnih zahteva zajedničkog prostora grada, kao što su omogućavanje ljudima da bezbedno i udobno stignu do posla, prodavnica ili škola, ali mesta im omogućavaju da dodatno izaberu čitav niz opcionalnih interakcija koje su relevantne njihovim ličnim potrebama i vrednostima.

Pravljenje mesta odnosi se na to kako mesta funkcionišu i na način na koji čine da ih ljudi koji ih iskuse osećaju. Ono pokušava da obezbedi da dizajniramo nove zgrade i prostore, ili redizajniramo postojeće prostore, tako da se oni osećaju bezbedno, udobno i interesantno.

Izmišljeni primer tipa prostora koji može da bude pronađen u mnogim gradovima na Kosovu koji je nebezbedan, neprivačan i koji malo nudi okolini i koristi se samo kao neformalni parking.

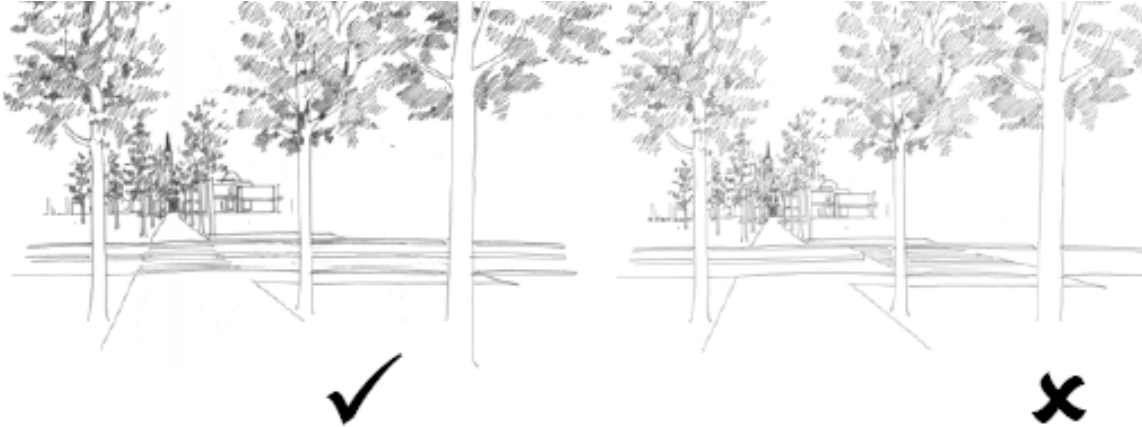

Ista oblast kao mesto, koja ilustruje kako ono može da bude pretvoreno u privlačnu, pozivajuću oblast koja se koristi za mnoge društvene i rekreativne namene i koja doprinosi svojoj okolini.

Kada se dizajniraju javne oblasti, obezbeđivanje da ona postane dragoceno mesto tipično zavisi od primene dole opisanih principa. Ovo bi takođe moglo da bude korišćeno kao spisak zadataka. Čim se pojavi dizajn, dizajneri moraju da se vrate nazad na ove principe da bi obezbedili da ih još uvek sve

primenjuju i da ostvarivanje jednog od ciljeva ne narušava drugi. Nisu svi ovi principi u opisu posla dizajnera, ali ipak tamo gde nisu, dizajn treba da bude praćen izveštajem koji naglašava njihovu važnost i potrebu da se uveri da će oni biti uzeti u obzir u budućim fazama.

Princip 1 Optimizacija povezanosti – tako da ljudi mogu lako da pristupe mestu i da napori i neugodnost ne budu veći od potencijalne koristi.

Jedna od karakteristika povezanosti odnosi se na dizajniranje prostora do kojih je što je moguće lakše doći.

Princip 2 Maksimizacija bezbednosti – tako da uživanje u mestu ne izlaže posetioca opasnosti ili strahu.

Princip 3 Olakšavanje robustnosti – tako da u mestu lako može da se uživa i da ga koristi mnogo ljudi sa različitim potrebama i očekivanjima.

An example of robustness is Sustainable drainage systems – such as this example from Perth, Australia – these can help to define a space, add interest and make more sustainable use of water

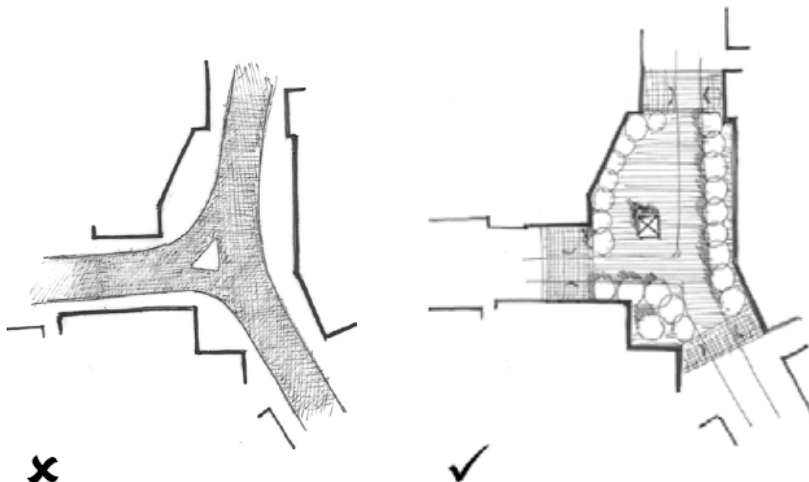
Princip 4 Maksimizacija komfora – tako da u mestu može da se uživa bez neželjenih emocionalnih ili fizičkih stimulansa (kao što su osećanje neprijatne hladnoće, vrućine ili nepostojanje mesta za sedenje).

Jedan od načina za maksimizaciju komfora je da se obezbede zaštićena atraktivna mesta za sedenje, relaksaciju i odmor duž važnih pešačkih pravaca.

Princip 5 Osiguranje od prisvajanja prava – tako da posetioци nemaju utisak da su ušli na nečiju tuđu teritoriju.

Ovakvu vrstu prisvajanja predstavlja ovaj primer. Kada vozači prolaze kroz prostor oni će pre svega biti svesni prostora kao pravog puta, a neće imati osećaj da su na posebnom mestu. Kao posledica toga, korisnici puta će nenamerno dominirati prostorom 'zadržavajući ga samo za sebe'.

Ipak, ako ovaj prostor bude redizajniran kao na gornjoj slici, vozači koji prolaze kroz njega biće svesni da prolaze kroz posebno mesto i manje je verovatno da će doći do njihove dominacije nad prostorom, čime se minimizira obim u kojoj ga oni prisvajaju za sebe

Princip 6 Pružiti mogućnost ljudima da izraze svoje mišljenje – tako da mogu da pronađu načine da doprinesu svom okruženju, dodaju karakter i upražnjavaju svoje umetničke, kulturne i društvene veštine.

Jedan od glavnih načina na koji otvoreni prostori mogu da omoguće ljudima da se iskažu je obezbeđivanjem mesta da se ljudi sreću, da vide druge ljude i da budu viđeni.

Princip 7 Ojačavanje doživljavanja mesta - tako da posetioци budu svesni da ulaze u na neki način posebno i različito mesto i da izražavaju nešto od karaktera oblasti.

Primer podrške doživljavanju mesta je dizajniranje mesta koja pružaju atraktivan pogled na istorijska mesta

Princip 8 Maksimizacija uživanja – tako da boravak na mestu bude zabavan, interesantan i situmišući.

Princip 9 Korišćenje prirodne energije (kao što je sunce, hladovina, vetar ili drenaža) – tako da mesto ne zahteva dodatnu energiju koju proizvodi čovek da bi to mesto i dalje bilo upotrebljivo.

Svetlo, senka, boja, miris cveća i smene godišnjih doba su primeri kako prirodne energije mogu da doprinesu doživljavanju mesta, kao što je primer iz Australije

Princip 10 Obezbeđivanje održivog održavanja – tako da mesto može i dalje dugoročno da doprinosi ljudima koji ga doživljavaju.

Ovi principi i tehnike pomoću kojih oni mogu da budu primenjeni biće obuhvaćeni u Priručniku MuSPP o urbanističkom dizajnu, sa konkretnim primerima i praksama, postojećim i predloženim. Pozivamo vas da razmišljate i radite sa nama na preobražavanju prostora Kosova u pogodna i prijatna mesta.

Ne postoji jedinstven recept za pravljenje mesta. Međutim, iskustvo iz Evrope i sa drugih mesta sugeriše da primenom sledećih principa može da se pomogne da se stigne do predloga koji mogu da postignu gore opisane ciljeve. Imajući u vidu da su gradske oblasti nasleđene kao složene ili da imaju fizičku (tj. izgrađeni oblik) i društvenu dimenziju (tj. kako ljudi postupaju i šta osećaju prema svojoj okolini), ostvarivanje dobrih urbanih mesta zahteva da se proces odvija pravim putem, bar kada se radi adekvatnom uzimanju u obzir društvene dimenzije i dobijanju pravih rezultata, tako da stvoreni kvalitet u prostoru bude relevantan i koristan za ljude koji će imati prilike da ga iskuse.

Proces pravljenja mesta tipično sadrži sledeće faze;

- 1. Razumevanje izazova** tako da problem može da bude identifikovan i fokusiran. Za ovo je potrebno razumevanje mesta kao fizičkog i društvenog proizvoda, uz identifikovanje kako ljudi trenutno koriste to mesto i zahteve za izveštavanjem. Ovo se obično izražava kroz analizu mesta i eksplicitno i grafičko istraživanje pitanja koja utiču na dizajn. Za to je obično potrebno integrisati inpute iz više disciplina.
- 2. Stvaranje i testiranje vizije** tako da pravac dizajna može da bude postavljen tako da svi učesnici mogu da se slože oko njega i učestvuju u njegovom razvoju i sprovođenju. Za ovo je potrebno upostaviti zajednički posao na izradi dizajna sa

učesnicima i stvoriti viziju koja eksplicitno dopire do zabrinutosti zajednica i drugih učesnika i ispunjava zahteve dobrog planiranja i dizajna. Ovo se obično izražava putem 'vizije' koja eksplicitno razmatra pitanja koja su identifikovana u prethodnoj fazi, u cilju izmena i potvrđivanja od strane učesnika.

- 3. Pretvaranje vizije u plan** tako da dogovoreni pravac bude preokrenut u realan i ostvariv skup predloga. Za ovo je potrebno razumevanje implikacija vizije izgrađenog oblika i njihovo pomirenje u okviru koordinisanog skupa predloga. Ovo se obično izražava kroz niz predloga koji eksplicitno identifikuju intervencije i kako se dotiču procene pitanja i mesta u toku prve faze.

- 4. Omogućiti da do toga dođe** tako da dokumentovani plan bude pretočen u akcije na terenu kojima će se postići rezultati koji će doprineti pogodnosti grada za život. Za ovo je potrebno učiniti da svačija odgovornost bude jasna i da se na vreme obezbede resursi u smislu vremena, novca i preuzetih obaveza. Ovo se obično izražava u delu o sprovođenju.

- 5. Kontrola kvaliteta i zaštita njegovog doprinosa** tako da predlozi, kada su realizovani, mogu i dalje da ispunjavaju potrebe ljudi koji ih doživljavaju onako kako se menjaju njihove potrebe, i kako izgrađeni elementi stare i propadaju zbog zuba vremena. Za ovo je obično potrebno da projekat omogući komentare i izmene za potrebe tekućeg održavanja.

Saopštavanje vizije razvoja sa realnom perspektivom je efikasan metod kojim se ljudi privoljavaju da učestvuju i kojim se stvara entuzijazam u vezi realizacije dizajna

Prednosti visokokvalitetnog urbanog dizajna

Istraživanje sprovedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu (Komisija za arhitekturu i objekte i Bartletska škola za planiranje, 2001) otkrilo je da investiranje u urbano okruženje donosi širok spektar društvenih, ekonomskih i ekoloških koristi, a posebno:

- Povećava ekonomsku, društvenu i ekološku vrednost i ne mora da bude obavezno skuplje, niti njegova realizacija mora da traje duže
- Donosi veliku investicionu dobit planerima i investitorima
- Poboljšava učinak radne snage i zadovoljstvo, i povećava prestiž vlasnika
- Donosi ekonomsku korist otvaranjem novih investicija
- Pruža nove mogućnosti i omogućava uspešniju regeneraciju
- Pomaže realizaciji mesta koja su pristupačna svima i u kojima svi mogu da uživaju
- Donosi korist svim učesnicima – investitorima, planerima, vlasnicima, vlastima i svakodnevnim korisnicima.

“Mogućnost da ljudi rade, podižu decu, misle, uče se socijalizaciji i ostanu zdravi se nemerljivo povećava ukoliko postoji pogodno i odgovarajuće okruženje, odnosno ozbiljno narušava ukoliko ono ne postoji.” (“Gradovi koji uništavaju sami sebe” u Community Architecture, Nick Wates and Charles Knevitt 1987)

Primeri dobrog planiranja mesta na Kosovu

Kula u Đakovici

Atraktivna oblast koju čine kafei, prodavnice i studentsko naselje. Oblast je dostupna za vozila, ali njena veličina i dizajn onemogućavaju vozilima da dominiraju oblašću. Kamena zgrada/reprodukcija kule obezbeđuje interesantan prekid pogleda na ulicu i naglašava građansku važnost prostora svojom visinom, veličinom i kontrastnim materijalom, samim tim što je izgrađena od kamena u ulici u kojoj su zgrade uglavnom od drveta.

Obala u Prizrenu

Šetalište uz obalu omogućava ljudima da šetaju pored atraktivne reke, gde mogu da je čuju i vide i da uživaju u atraktivnom pogledu koji čine zgrade, okolina reke i planine u daljini. Pažnja koja je posvećena detaljima obezbeđuje da se izabrani materijali nadopunjuju sa istorijskim karakterom nasleđa koje poseduje ovaj atraktivan grad.

Impressum

Ovaj bilten je inicijativa MuSPP/UN-HABITAT-a, kao sredstvo za komunikaciju čiji je cilj povećanje svesti o urbanističkom dizajnu i javnom prostoru kao važnoj komponenti strateškog prostornog i urbanističkog razvoja. Ciljna grupa su pre svega planeri na centralnom i lokalnom nivou, uključujući organizacije građanskog društva, univerzitet, profesionalne organizacije itd.

Svoj doprinos ovom biltenu dali su:

Tekst: Dženi Donovan, Ekspert MuSPP-a za urbanistički dizajn i dizajn javnih prostora; **Urednici:** Kristina Galezia, Vršilac dužnosti rukovodioca UN-HABITAT-a na Kosovu, Frenk Dhondt, Koordinator za prostorno planiranje MuSPP, Ljumnije Gaši, Službenik za informisanje i komunikaciju MuSPP; **Dizajn i izgled:** Astron Mahmutaj, Asistent za informacije i komunikaciju

Kontakt: info@unhabitat-kosovo.org

Više informacija o MuSPP/HABITAT možete da pronađete na www.unhabitat-kosovo.org

Program podrške prostornom planiranju opština (MuSPP) UN-HABITAT-a finansira Sida. Viđenja iskazana u ovom biltenu predstavljaju mišljenja autora i ne moraju da predstavljaju viđenja UN-HABITAT-a, Sida-e ili vlade Švedske.

Ucinimo Zajedno Gradove Boljim